

- 1 מבענה המסכת:
א-ו: נזקי ממון.
נזקי אדם:
ז: גניבה.
ח: חובל.
ט-י: גזילה.
- 2 מה ההבדל בין נזקי אדם לנזקי ממון? מהן אבות הנזיקין, מקורם בתורה ומאפייניהם?
נזקי אדם - אדם המזיק ממון חברו או חובל בחברו.
נזקי ממון (שמות כא-כב) - ממון של אדם המזיק ממון חברו או גופו של חברו.
אבות הנזיקין:
א. שור:
- קרן: נזק שנגרם על ידי שור או חיה אחרת...
- שן: נזק שנגרם על ידי שן של חיה אחרת...
- רגל: נזק שנגרם על ידי רגל של חיה אחרת...
- בור: נזק שנגרם על ידי בור...
- אש: נזק שנגרם על ידי אש...
- [ד. אדם: נזק שנגרם על ידי אדם...]
- 3 באר: "חב המזיק לשלם במיטב הארץ!" מדוע כפלה המשנה דין זה ומשנה א ו- ב?
נאמר בנזיק שן ורגל (שמות כב, ד) - מיטב שדהו ומיטב פרמו ישלם.
מכאן למדים לכל אבות הנזיקין, שאם המזיק רוצה לשלם לניזק קרקע, חייב לשלם מהקרקע הטובה שבנכסיו (עידית).
המשנה כפלה דין זה ללמד שאף קרן שאינה מועדת מתחילתה, חייב לשלם נזקיה מ'מיטב' (מלאכת שלמה - דוקא מועד)
- 4 באר והבא דוגמא להלכות הבאות: א. "כל שחבתי בשמירתו הכשרתי את נזקי", ב. "הכשרתי במקצת נזקי חבתי בתשלומין הכשר כל נזקי".
א. דבר שחייב אני לשומרו (ממון) אחראי אני על נזקו אם לא שמרתי עליו כראוי - כגון המוסר שורו לחשי"ו (ו, ב).
ב. השותף בהכנת מקצת נזק, חייב (במקרים מסויימים) במלוא הנזק - כגון המוסיף טפח לבור בעומק ט' טפחים ונפלה שם בהמה ומתה. (ה, ו)
- 5 מה באה המשנה ללמד בהלכות הבאות: א. נכסים שאין בהן מעילה, ב. נכסים של בני ברית, ג. נכסים המיוחדים, ד. בכל מקום חוץ מרשות המיוחדת למזיק, ה. ורשות הנזק והמזיק?
נכסים שחייב אם הזיק:
א. נכסים שאין בהן מעילה - נכסי הדיוט, שנאמר: "...את שור רעהו ולא שור של הקדש (ד, ג).
ב. נכסים של בני ברית - נכסי ישראל, שנאמר: "...את שור רעהו ולא שור של גוי (ד, ג).
ג. נכסים המיוחדים - נכסים שיש להם בעלים, למעט של הפקר (ד, ז). [וכן שור הפקר שהזיק וזכה בו אחר, פטור מנזקיו שקדמו לזכייה. וכן שור שיש לו בעלים, שהזיק והפקירו בעליו קודם העמדה בדין, פטור מנזקיו].
מקום ההיזק:
ד. בכל מקום חוץ מרשות המיוחדת למזיק - נכנס הוא או ממון לרשות המזיק, והזק ע"י ממון של המזיק, פטור (ה, ב-ג). אבל אם המזיק עצמו הזיקו חייב, שאע"פ שיש לו רשות להוציא מרשותו, אין לו רשות להזיקו.
ה. [וחוץ מ]רשות הנזק והמזיק - ברשות המשותפת למזיק ולניזק (ומיועדת גם לשוורים), פטור מנזקי שן ורגל (בנזקי קרן חייב).
- 6 מה באה המשנה ללמד בהלכות הבאות: א. שום כסף, ב. שוה כסף, ג. בפני בית דין ועל פי עדים בני חורין בני ברית, ד. והנשים בכלל הנזק, ה. והנזק והמזיק בתשלומין?
א. שום כסף - שנים שהזיקו הם או ממון זה את זה, אין מקזיזין את הנזקין ההדדיים אלא אחר שומת הנזקין, והמזיק בסך גבוה יותר חייב לשלם את ההפרש. (ג, ח)
ב. שוה כסף - מת שהיה חייב בתשלום נזיקין, אין הנזק גובה מיורשיו אלא מקרקעות שירשו מאביהם אבל לא ממטלטלין.
ג. בפני בית דין ועל פי עדים בני חורין בני ברית - לחיוב תשלום נזיקין צריך ב"ד של ג' מומחין (למעט הדייטות), וב' עדים (למעט מודה בקנס שפטור) כשרים (למעט עבד כנעני או גוי וכן שאר הפסולים לעדות).
ד. והנשים בכלל הנזק - אשה חייבת וזכאית בתשלום נזיקין כאיש.
ה. והנזק והמזיק בתשלומין - יש מקרים שגם הנזק נושא בנטל תשלום ההיזק, כגון: א. חצי נזק בשור תם, ב. פחת נבלה (משעת מיתה עד העמדה בדין).
- 7 אלו נזיקין תמין ואלו מועדין? מה דין חיות טרף לנזיקין?
תמין (תולדות קרן - משלם חצי נזק): א. נגיחה (בקרניו), ב. נגיפה (דחיפה בגופו), ג. נשיכה, ד. רביצה, ה. בעיטה.
מועדין (משלמין נזק שלם): א. שן (לאכול את הראוי לה), ב. רגל (לשבור דרך הילוכה), ג. קרן אחר שהועדה (ב, ד), ד. קרן ברשות הנזק מועדת מתחילתה (כר' טרפון - ב, ה), ה. אדם (ב, ו).
הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס והנחש:
ת"ק - מועדין מתחילתן (לכל דרכי ההיזק אפי' תולדות קרן) ומשלמין נזק שלם.
רבי אליעזר - בני תרבות (מבויתים) אינן מועדין מתחילתן, חוץ מנחש שאפי' הוא בן תרבות מועד מתחילתו.
- 8 מה בין תם למועד, ומניין?
תם: א. משלם חצי נזק, ב. מגופו (=לכל היותו כשווי של השור שהזיק שנאמר 'ומקרו את השור תמי' (ג, ט); ואם מת או אבד פטור לגמרי).
מועד: א. משלם נזק שלם, ב. מן העלייה (גמ' - המעולה שבנכסיו 'מיטב'; אפי' יותר משווי של השור שהזיק).

- 9 מהן דוגמאות המשנה לנזקי רגל, מה הדין בכל מקרה ומדוע?
א. לשבר דרך הילוכה - נזק שלם.
ב. מבעטת - חצי נזק (תולדה של קרן כיון שאין דרכה בכך).
ג. צרורות (אבנים) מנתזין מתחת רגליה ושברה את הכלים - חייב חצי נזק ("חצי נזק צרורות" - הלכה למשה מסיני).
ד. דרסה כלי ושברתו ונפל על כלי ושברו: על הראשון - נזק שלם (רגל), ועל האחרון - חצי נזק (צרורות).
ה. תרנגול שהיה דליל (חבל) קשור ברגליו או שהיה מהדס (מקפץ) ומשבר את הכלים - חצי נזק (צרורות).
[רש"י (ב"ק יז): "חצי נזק צרורות" - כל נזק שהוא מכוחה של הבהמה ולא מגופה.]

ב	10 מהן דוגמאות המשנה לנזקי שן, מה הדין בכל מקרה ומדוע? א. אכלה פירות וירקות - נזק שלם. ב. אכלה כסות או כלים - חצי נזק (תולדה של קרן כיון שאין דרכה בכך).
ב	11 במה שונה דין נזקי שן ורגל משאר אבות הנזיקין? שן ורגל - חייבין דוקא ברשות הנזיק, אבל אם הנזיק הניח ממונו ברה"ר והוזק ע"י שן ורגל של בהמת חברו - פטור, שכשם שמותר לו להניח כך מותר לבעל הבהמה להוליך את בהמתו ברה"ר. ברה"ר - אע"פ שפטור, משלם מה שנהנית (בשווי דמי שעורים בזול). [ו,ב - וכן בהמה ששמר עליה כראוי ונפלה לגינת חברו (באונס) ונהנית (שאכלה או שנפלה ע"י פירות ולכן לא נפגעה) משלמת מה שנהנית].
ג	12 כלב שקפץ מראש גג ושביר כלים או נטל גחלת והדליק גדיש, מה דינו ומדוע? א. כלב וגדי שקפצו מראש גג ושבירו כלים - חייבין נזק שלם שהן מועדין לכך (רגל). ב. כלב שנטל חררה (עוגה) שהיתה מחוברת לה גחלת, והלך לגדיש והדליקו - חייב חצי נזק על הגדיש (צרויות או תולדה של קרן).
ד	13 שור שנחט, עד מתי דינו כתם וממתי דינו כמועד, ומנין? אימתי חוזר הוא לתמותו? ר' יהודה: מועד - כל שהעידו בו שלשה ימים. חוזר לתמותו - משיחזור בו שלשה ימים (שראה שוורים ולא נגחם). ר' מאיר: מועד - שהעידו בו שלש פעמים (אפי' ביום אחד). חוזר לתמותו - כל שיהיו התינוקות ממשמשין בו ואינו נוגח.
ה	14 מה דין נזקי קרן ושוין ורגל ברשות הנזק וברה"ר? שן ורגל: ברה"ר - פטור. ברשות הנזק - נזק שלם. קרן (תם): ברה"ר - חצי נזק. ברשות הנזק: חכמים - חצי נזק ("דיוי"), ר' טרפון - נזק שלם (ק"ו מקרן ברה"ר או משן ורגל ברשות הנזק).
ה	15 באר: דיו לבא מן הדין להיות כנידון והבא דוגמא מה המקור לכלל זה בתורה, והאם הוא שנוי במחלוקת? -הנלמד בק"ו - לא יהא הנלמד חמור או קל (לפי הענין) יותר מהלמד. למשל: ר' טרפון למד בק"ו שקרן ברשות הנזק חייב נזק שלם. אבל חכמים טענו שיש לומר "דיו", וכשם שהלמד (קרן ברה"ר) משלם חצי נזק, כך גם הנלמד (קרן ברשות הנזק) ישלם רק חצי נזק. -המקור בתורה - ציווי ה' למשה על מרים: "וְאֵבְיָהּ יִרְקַח יֶרֶק בְּפִנֵּיהָ הָלֵא תִכְלֹם שְׂבָעַת יָמִים תִּסָּגֵר שְׂבָעַת יָמִים מִחוּץ לַמִּחָנֶה וְאַחֵר תֵּאָסֶף". -גמ' - גם ר' טרפון מודה לעצם הדין של דיו, אלא שלדעתו לא אומרים 'דיו' כאשר הוא פורץ את כל הלימוד של הק"ו.
ו	16 מה דין אדם המזיק? אדם מועד לעולם - בין שווג בין מזיד בין ער בין ישן (גמ' - בין באונס בין ברצון). [ירושלמי: שכב לישון בצד חברו או בצד כליו, והזיקם תוך כדי שנתו - חייב. אבל אם ישן ואחר בא וישן או הניח כליו על ידו והוזקו - פטור, כיון שהוא אונס גמור].
פרק ג - המניח	
א	17 הניח כדו ברה"ר ואחר נתקל בו ושביר והזק בעצמו, מה דין בעל הכד והשובר ומדוע? האחר ששביר פטור על הכד כיון שדרך בני אדם להלך ברה"ר בלי להתבונן, ועל בעל הכד היה להזהר להניח כדו במקום שלא יכשלו בו רבים. ואם הוזק על ידו, חייב בעל הכד לשלם לנזק משום 'בור'.
א	18 נתקל ושביר כדו ברה"ר והזק אחר בשברים או במים שהיו בכד, מה דין בעל הכד ומדוע? ת"ק - חייב, אפי' הפקיר את השברים והמים, כיון שבשעת יצירת הנזק הם היו ממונו (ונתקל פושע הוא). ר' יהודה: -במתכוין (לזכות בשברים ובמים) - חייב, כיון שהם ממונו. -באינו מתכוין (לזכות בהם אלא הפקירם) - פטור, כיון שהם אינם ממונו (ואע"פ שהמניח מכשול ברה"ר מדעת ואח"כ הפקירו עדיין חייב בנזקיו (כמו בור ברה"ר שאינו שייך לו), סובר ר' יהודה שהנתקל אינו כפושע שהניח מכשול מדעת, ולכן אם הפקירם פטור מנזקיהם).
ב	19 שפך מימיו לרה"ר או הצניע בה קץ וכדו', מה דינו ומדוע? שפך מים (אפי' בימות הגשמים שהתירו חכמים לעשות כן) או הצניע קוץ או זכוכית (ברה"ר) או שגדר את רשותו בקוצים (ובלטו לצד רה"ר) או שנפלה הגדר שלו לרה"ר (והיה לו זמן לפנותה ולא פינה) והוזק בהן אחר - חייב נזק שלם משום 'בור'.
ג	20 הוציא תבן וקשו לרה"ר והזיק, מה דינו? הוציא תבן וקש שלו לרה"ר כדי שירקבו ויעשו זבל לזבל אדמתו והוזק בהן אחר - חייב נזק שלם משום 'בור', וכדי שלא יעשה כן קנסו אותו חכמים שכל הקודם בהן זכה. רשב"ג - כל המקלקלין ברה"ר (אפי' עשו כן ברשות חכמים, כגון המוציא תבן וקש שלו בשעת הוצאת זבלים), אע"פ אם הזיקו חייבין לשלם, וכל הקודם בהן זכה.
ד	21 הפך בהפקר המונח ברה"ר ובא אחר והזק בו, מה דינו? ההופך גללי בהמה שהן הפקר ברה"ר וכיו"ב ע"מ לזכות בהן - חייב בנזקן כבורו.
ד	22 שנים המהלכין ברה"ר זה אחר זה ונתקל הראשון ונפל ונתקל בו השני והזק, מה הדין? נמקו שנים (קדרין) שהיו מהלכין ברה"ר זה אחר זה ונתקל הראשון (אפי' באונס) ונפל (וכגון שהיה יכול להספיק לעמוד או להזהיר את חברו ולא עשה כן) ונתקל השני בראשון - הראשון חייב בנזקי השני, כיון שהראשון שלא עמד או הזהיר את חברו נחשב כפושע.
ה	23 שנים המהלכין ברה"ר, אחד נושא כד ואו פשתן ואחד נושא קורה ואו נר, ונשביר הכד ע"י הקורה ואו נשרף הפשתן ע"י הנר, מה הדין במקרים השונים ומדוע? הלכו זה מול זה - פטור, כיון שלשניהם רשות להלך ברה"ר ואין לראות אחד מהם כפושע, ועל הנזיק היה להזהר שלא יוזק. הלכו זה אחר זה - אחריות הנזק מוטלת על האחרון, כיון שבידו להזהר שלא להתקל בחברו, וא"כ עמד הראשון בלי התראה שאז האחריות עליו כיון שהיה לו להודיע שהוא מתכוון לעצור.
ו	24 הזיק חברו דרך הילוכו ברה"ר, מה דינו? נמקו שנים שהיו מהלכין או רצים ברה"ר והזיקו זה את זה - שניהם פטורין, כיון שלשניהם רשות להלך ברה"ר, וכשרצו פטורים כיון ששניהם שינו מהמקובל. אחד מהלך ואחד רץ, הרץ חייב בנזקי המהלך כיון ששינה מהמקובל, וא"כ הוא בערב שבת לצורך השבת כיון שהוא רץ ברשות חכמים. (גמ')
ז	25 ביקע עצים ונתאז שבבים והזיק, מה דינו במקרים השונים ומדוע?

ח	26 מה דין שני שוורים או שני בני אדם או שור ואדם שהזיקו זה את זה? פרט! שור תם שהזיק (שור תם שהזיק אדם - מח' ת"ק ור"ע - שאלה 27) - חייב חצי נזק. שור מועד או אדם, שהזיקו - חייבין נזק שלם. א. שני שוורים או שני בני אדם או שור ואדם שהזיקו זה את זה - מקוזזין את הנזקין זה כנגד זה, ואת המותר (=היתרה, ההפרש בין הנזקים) משלם זה שהזיקו גדול יותר, לחברו. ב. אחד נתחייב לחברו חצי נזק והשני נתחייב לו נזק שלם: רא"ש - מקוזזין את הנזקין לפי גובה הנזק (והחייב חצי נזק יפסיד), רמב"ם - מקוזזין את הנזקין לפי גובה החיוב שנתחייב כל צד (והחייב נזק שלם יפסיד).
ח	27 מה דין שור תם שהזיק אדם טאבל לא הרגו? מנן? ת"ק - חצי נזק, שנאמר 'כַּמִּשְׁפֹּט הָזֶה יַעֲשֶׂה לוֹ', כדין שור שהזיק שור כך דין שור שהזיק אדם. ר"ע - נזק שלם, שנאמר 'כַּמִּשְׁפֹּט הָזֶה' כדין שור מועד (שמשלם נזק שלם), 'יַעֲשֶׂה לוֹ'. (אף לר"ע משלם מגופו ולא מן העלייה.)
ט	28 הבא דוגמא לדין האמור בתורה: "וּמְכָרוּ אֶת הַשּׂוֹר כֹּהֵן וְחָצָא אֶת כֶּסֶף וְגַם אֶת הַמֶּת יַחְצִיאוּ". מה ניתן ללמוד מהפסוק הנ"ל לנזקי קרן? מפסוק זה למדים ששור תם משלם: א. חצי נזק, ב. מגופו. (א, ד) דוגמא: ר"מ - שור שוה ק' שנגח שור שוה ר' והנבלה אינה שווה כלום - נוטל הנזק את השור המזיק. שור שוה ר' שנגח שור שוה ר' והנבלה אינה שווה כלום - "וּמְכָרוּ אֶת הַשּׂוֹר הַחֵי וְחָצָא אֶת כֶּסֶפוֹ". (ר' יהודה מסכים - 'וכן הלכה') ר' יהודה - שור שוה ר' שנגח שור שוה ר' והנבלה יפה נ' זו - "וּמְכָרוּ אֶת הַשּׂוֹר הַחֵי וְחָצָא אֶת כֶּסֶפוֹ וְגַם אֶת הַמֶּת יַחְצִיאוּ" (כל אחד מקבל קכ"ה).
י	29 הבא מקרים שדין אדם המזיק חמור משורו שהזיק, והיפך! נמק הדין בכל מקרה. אדם חמור: א. בושט (ושאר תשלומי חובל חוץ מנזק), ב. סימא עין עבדו הכנעני או הפיל את שינו (עבדו יוצא לחירות). שור חמור: א. חבל באביו ואמו (ועשה בהן חבורה), ב. הדליק גדיש בשבת: הוא פטור - מפני שהוא מתחייב בנפשו, ואנו אומרים 'יקים ליה בדרבה מיניה' מענישין אותו בעונש החמור (מיתת ב"ד) ופטור מתשלומין. (דין זה נכון אפי' כשהוא שוגג ופטור ממיתה, כיון שעל המעשה שעשה מתחייבין מיתת ב"ד בעדים והתראה, הוא פטור מתשלום ממון). [ח, ב - אדם חמור משור, שהאדם משלם גם: צער, רפוי, שבת, בשת ודמי ולדות].
יא	30 מה הכלל בספק ממונות? הבא את הדוגמאות השונות שבמשנה לכלל הנ"ל. ספק ממון - המוציא מחברו עליו הראיה. דוגמאות בנזקי קרן: א. שורו רדף אחר שור חברו ונמצא השני חבול, ספק אם נגחו השור הרודף או שלקה מסלע - פטור. ב. שני שוורים של שני בעלים שרדפו אחר שור שלישי והזוק, ספק שורו של מי הזיקו - שניהם פטורים. ג. שני שוורים תמים גדול וקטן של אותו בעלים שהזיקו שור שלישי, וספק איזה מהם הזיק, וגובה חצי הנזק (ק"נ) גבוה משווי הקטן (ק') אך נמוך משווי הגדול (ר') - חייב כשיעור שווי הקטן כי שור תם משלם מגופו ולא מן העלייה. ד. שני שוורים תם ומועד של אותו בעלים שהזיקו שור שלישי, וספק איזה מהם הזיקו - חייב חצי נזק. ה. שני שוורים תמים של אותו בעלים גדול וקטן, שהזיקו שני שוורים של חברו גדול וקטן, וספק מי הזיק את מי, וגובה חצי נזק הגדול (ק"נ) גבוה משווי הקטן שהזיק (ק') - חייב לשלם חצי נזק הקטן שהזיק, וכשיעור שווי הקטן שהזיק (ק') עבור חצי נזק הגדול (ק"נ). ו. שני שוורים תם ומועד של אותו בעלים שהזיקו שני שוורים של חברו גדול וקטן, וספק מי הזיק את מי - חייב לשלם נזק שלם עבור הקטן וחצי נזק עבור הגדול.
פרק ד - שור שנגח ד' וה'	
א	31 שור וג'תם שנגח שוורים רבים לפני שהועד בב"ד, מה הדין? נמק! שור תם כל עוד שלא העידו בבעליו בב"ד ג' פעמים, דינו כשור תם ומשלם חצי נזק מגופו. ר"מ - שור תם שנגח אין לניזק חלק בו אלא הוא רק משועבד לתשלום חובו (גמ' - כר' ישמעאל). במקרה שהזיק בעודו תם כמה שוורים, הניזק הראשון רשאי לגבות מגופו את חצי נזקו ורק אח"כ השני והשלישי וכו'. ר"מ במשנה דיבר במקרה שהראשון תפס את השור בחובו ונעשה עליו שומר שכן והתחייב בנזקיו (ד, ט), וכן השני והשלישי וכו', ולכן אחרון אחרון נשכר. ר"ש - כיון ששור תם משלם חצי נזק מגופו, רואין את הניזק כשותף בגוף השור המזיק (גמ' - כר"ע). ולכן בנגח כמה שוורים, האחרון נוטל 50%, שלפניו 25% וכן הלאה עד שהניזק השני נוטל חלקו, וכנגדו נוטלים הבעלים והניזק הראשון חלק אחד וחולקין אותו ביניהם (ניזק ראשון ובעלים - כל אחד 12.5%).
ב	32 מה דין שור המועד לחצאין? הבא דוגמאות. במה דינו חמור משור מועד לכל? ת"ק - שור שהועד למינו (שוורים) / לאדם / לקטנים - לא הועד לשאינו מינו (למשל: גמלים) / לבהמה / לגדולים (גמ' - כרב פפא), ולכן אם הזיק ממין שלא הועד לו - חייב חצי נזק בלבד. ר' יהודה - גם המועד לשבתות ואינו מועד לחול שהזיק ביום חול - חייב חצי נזק בלבד. חומרא: אין חוזר לתמותו אא"כ נמנע מלנגוח ג' שבתות.
ג	33 שור הקדש או של גוי שהיה מעורב במקרה נגיחה, מה הדין ומנן? שור הקדש: בין שהזיק ובין שהוזק - פטור, שנאמר 'שור רעהו ולא שור של הקדש'. שור של גוי: הזיק - חייב נזק שלם אפי' הוא תם, הוזק (ע"י שור של ישראל) - פטור לגמרי. (עי' בקהתי בשם הרמב"ם והמאירי)
ד	34 שור של חש"ו שנגח, מה דינו? שור של חש"ו: הוזק - חייב המזיק לשלם. הזיק - אם הוא תם החש"ו פטורין, אבל ב"ד מעמידין להן אפוטרופוס לשומרו ומעידין בפניו, ואם נגח שוב אחר שהועד ברשות האפוטרופוס, חייבין. שור חש"ו שהועד, ואח"כ נתפח החרש, נשתפה השוטה, או הגדיל הקטן: ר"מ - חזר לתמותו (הרשות משנה). ר' יוסי - הרי הוא בחזקת מועד (אין הרשות משנה).
ד	35 מהו שור האצטדין ומה דינו? שור האצטדין (שאיננו אותו לנגוח) - אפי' הרג אדם פטור ממיתה, שנאמר 'וְכִי יִגְחַח וְלֹא שִׁיגִיחוּהוּ'.
ה	36 שור שהרג אדם, עבד עברי או עבד כנעני, מה דינו? מנן? כיצד נעשה שור מועד להריגת אדם?

	שור שנגח אדם (וכן עבד עברי שדינו כישראל לכל דבר) והרגו - נסקל: תם - פטור מכופר, מועד - בעליו חייב לשלם כופר נפשו (נחלקו התנאים כיצד שמין את הכופר (ב"ק מ.): רבנן - שווי ההרג, רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה - שווי בעל השור ההורג). שור שנגח עבד כנעני והרגו - נסקל, ואם היה מועד חייב קנס הקצוב בתורה בסך שלשים סלעים (בלי קשר לשווי העבד). הגמ' (ב"ק מא.) שואלת כיצד שור נעשה מועד להריגת אדם, אם הוא חייב מיתה אחר שהרג את הראשון? היא משיבה ב - 8 דרכים, ביניהם: א. נגח ופצע ג' בני אדם ואחר שנגח רביעי מתו כולם. ב. הרג ג' בני אדם אבל ברח אחרי כל נגיחה והעמדה בדין ולא הספיקו לסוקלו.	37
י	שור שהרג אדם שלא בכונה, מה דינו ומדוע? מהן הדוגמאות במשנה? שור שהרג אדם בלי שנתכוון לכך, כגון - א. התחכך בכותל ונפל הכותל על אדם והרגו; ב. נתכוין לבהמה והרג אדם; ג. נתכוין לגוי (שפטור עליו) והרג ישראל; ד. נתכוין לנפל והרג בן קיימא - פטור, כיון שגם אדם שהרג במקרים הנ"ל פטור, ודין שור כדין בעליו.	38
ז	שור שאין לו בעלים שהרג אדם, מה דינו? מי יכול להחשב כבעלים של השור? שור שאין לו בעלים הדינו, כגון שור המדבר או של הקדש או של גר שמת בלא יורשים: ת"ק - חייב מיתה. ר' יהודה - פטור (אפי' הפקירו, הקדישו או שמת הגר אחר שנגח קודם שעמד בדין). לכו"ע: שור שבעליו אשה או יתומים או בחזקת אפוטרופוס - חייב מיתה.	39
ח	שור שנתחייב סקילה והקדישו בעליו או שחטו, מה דינו ומניין? שור היוצא להסקל (הרג אדם או רובע ונרבע), שבעליו: הקדישו: קודם שנגמר דינו - קדוש (אעפ"כ הוא נסקל (כת"ק - ד, ז), וב"ד כופין על הבעלים לפדותו), אחר שנגמר דינו - אינו קדוש. שחטו: קודם שנגמר דינו - מותר באכילה, אחר שנגמר דינו - אסור בהנאה (ויבצל השור נקי' - נקי מנכסיו).	40
ט	שור פקדון שהזיק, מה הדין? הפקיד שורו ביד ש"ח, ש"ש (ו, ב, רועה), שוכר או שואל - חייב השומר בנזקי השור תחת הבעלים. [ו, ב - מסרה לשומר שאינו בר-דעת (חש"ו) - המפקיד חייב.]	41
ט	שור ששמרו עליו בעליו כמקובל ויצא והזיק, מה דינו? שמר על בהמתו כראוי, כגון שקשרה במוסרה ונעל בפניה (שמירה פחותה) ויצאה והזיקה (בקרן ותולדותיה): (נזקי שן ורגל - להלן ו, א) ר"מ - תם ומועד חייבין (שצריך היה לשומרו 'שמירה מעולה'). ר' יהודה - תם חייב אבל מועד פטור (מנזק שלם, אבל חייב חצי נזק), שנאמר 'ולא יִשְׁמְרוּ בְּעֻלְיוֹ' והרי הוא שמר עליה. ר' אליעזר - מועד ששמרוהו בעליו והצליח בכל זאת להזיק צריך לשוחטו. (אין לו שמירה אלא סכין)	משנה
פרק ה - שור שנגח את הפרה		
א	פרת מעוברת שהיתה מעוברת במקרה נגיחה, מה הדין ומדוע? ספק ממונות: חכמים - המע"ה, סומכוס - חולקין. א. שור תם שנגח פרה מעוברת ונמצא עוברת מת בצדה ואין ידוע אם מת מחמת הנגיחה או לא - על הפרה חייב חצי נזק, ועל הולד: חכמים - פטור, סומכוס - חייב רביע הנזק. ב. פרה תמה שנגחה שור ונמצא ולדה חי ואין ידוע אם ילדתו קודם שנגחה או אחר שנגחה - חייב חצי נזק, ואם אין בשווי כל הפרה כדי חצי נזק השור: חכמים - אין הניזק משתלם מדמי הולד, סומכוס - משלם חצי מיתרת התשלום מדמי הולד ולא יותר.	42
ב-ג	ממון שהכניסוהו בעליו לרשות אחר - ברשות או שלא ברשות - והזיק או הוזק, מה הדין? ומה הדין כשהזיק אותו ממון אדם שלישי? הכניס כליו, פירותיו או בהמתו (ו, ג - או הגדיש תבואתו) לחצר חברו, והזיקו או הוזקו: שלא ברשות: בעל החצר פטור וחברו שהכניס שלא ברשות חייב. ברשות: ת"ק - בעל החצר חייב וחברו שהכניס ברשות פטור, כיון שבנתנת רשות להכניס קיבל את שמירתו עליו. רבי - נתנית רשות להכניס בסתם אינה כקבלת שמירה, ולכן שניהם פטורים מנזקים הדדיים, אא"כ קיבל בעל החצר על עצמו את שמירתו במפורש. (גמ' - בגד"ש ו, ג) גם רבי מודה שבעל השדה קיבל אחריות בסתם על תבואת חברו.)	43
ד	מי חייב בתשלום 'דמי ולדות' ומי לא? כיצד שמין אותן, ומי זכאי בהן? פגע באשה מעוברת (אפי' לא התכוון לכך) והפילה עוברת: שור - פטור מדמי הולדות. אדם - חייב בדמי הולדות. דמי ולדות: ת"ק - שמין את האשה כמה היא שווה להמכר כשפחה בעודה מעוברת (יותר) וכמה היא שווה עכשיו (פחות), ואת ההפרש חייב לשלם. רשב"ג (אשה שווה יותר אחר שילדה, שבעודה מעוברת יש סכנה שתמות) - שמין את הולדות כמה הן שווין. - דמי ולדות ניתנים לבעל או ליורשיו (אם הוא מת) ולא לאשה עצמה, שנאמר 'כַּאֲשֶׁר יִשִּׁית עָלָיו בְּעַל הָאִשָּׁה...'. - אשה הנשואה לגר ונתעברה, ומת הגר בלא יורשין - פטור המזיק מדמי ולדות כיון שהוא מחזיק בנכסי הגר וזוכה בהן.	44
ה	באלו אופנים חייב אדם על נזקי בור? א. מותר לאדם לחפור בור ברשותו, אבל אסור לו לחפור שלא ברשותו. ב. בבור הכל הולך אחר הפתח. ולכן, מותר לחפור בור שהוא ופתחו ברשותו, אבל אסור לחפור בור: א. ברה"ר. ב. ברשותו, אם פתח הבור פונה לרה"ר. ג. ברשותו, אם אח"כ הפקיר רשותו (ולא הפקיר בורו), כי עליו לשלק את הנזק ולגדור סביב הבור או לכסותו. ד. ברשותו, והפתח פתוח לרשות היחיד של חברו. חפר ברשותו, והפקיר גם את רשותו וגם את בורו - פטור, כיון שעל הכריה אין לחייבו שהרי חפר ברשותו וכשהפקירם כבר אינם באחריותו.	45
ה	מהו שיעור בור למיתה ולנזיקין? עשרה טפחים או יותר - חייב על מיתה או על נזיקין. פחות מעשרה טפחים - חייב על נזיקין ופטור על מיתה.	46

בור של שותפין, כגון:

א. חפרוהו ברשותם המשותפת והפקירו את רשותם ולא את הבור.

ב. חפר אחד ברה"ר ט' טפחים ובא השני והשלימו ל' טפחים.

הדין - לא כשהו הראשון אלא הטיל את אחריות הכיסוי על השני, או שכסהו הראשון ומצאו השני מגולה ולא כשהו - השני חייב בכל הנזק. [שניהם ידעו שהוא מגולה ולא כשהו - שניהם חייבים].

48 **כסה את בורו ובכל זאת נפלה לתוכו בהמה או שנפלה מקול הכרייה, מה הדין?**

כסהו: כראוי (והתלע הכיסוי וכיו"ב) - פטור (כיון שהוא כיסה וחשוב כאנוס), שלא כראוי - חייב.

נפל מקול הכרייה של הבור (נבהל): לפניו - חייב, לאחריו (מחוץ לבור) - פטור (כיון שמת לא ישירות מהבור הוי 'גרמא בנזיקין').

49 **על אלו נזיקין חייב בבור ועל אלו פטור, ומניין?**

בבור חייב על נזקי בהמה, אבל לא על אדם או כלים (אפי' היו ע"ג הבהמה), שנאמר 'וְנִפְלַ שְׁמָה שׁוֹר אוֹ חֲמֹר' ודרשו חז"ל 'שור' ולא אדם (אפי' עבד כנעני) 'חמור' ולא כלים.

[ב"ק כח: - **אדם** שמת מחמת בור פטור עליו, אבל **אם הוזק** ולא מת **חייב**.]

שור פיקח שנפל לבור ביום - פטור, כיון שהיה לו להזהר. אינו חייב אלא על שור שהוא חש"ו או סומא (עוור) או פקח שנפל בלילה.

50 **באר את הכלל: "דבר הכתוב בהווה", והבא את הדוגמאות המופיעות במשנה:**

בהלכות הבאות, אע"פ שהתורה נקטה 'שור' ו/או 'חמור' או 'בהמה', כוונתה לכל בהמה חיה ועוף ולא נקטה שור או חמור אלא כדוגמא, שדיבר הכתוב בהווה: **א.** נזקי בור, **ב.** פרישה מהר סיני בעת מתן תורה, **ג.** תשלומי כפל לגנב, **ד.** השבת אבדה, **ה.** פריקה מע"ג בהמת חברו, **ו.** לא תחסום שור בדישו, **ז.** כלאי בהמה, **ח.** שביתת בהמה בשבת.

פרק ו - הכנס

51 **שמך על בהמתו ויצאה או שהוציאה אחרים והזיקה, מה הדין?**

שמר על בהמתו כראוי, כגון שכנסה לדיר ונעל בפניה ויצאה או שנפרצה המחיצה בלילה או שפרצוה לסטים והזיקה (**בשן ורגל**) - פטור. (נזקי קרן - לעיל ד, ט)

הוציאה לסטים - הלסטים חייבים.

הניחה בחמה (אפי' נעל בפניה כראוי) ויצאה והזיקה - חייב, כי ידוע שבהמה אינה יכולה לעמוד זמן רב בחמה ועושה הכל להמלט מהחום.

52 **כיצד שמין לנזיקין?**

בהמה שהזיקה בשן ורגל במחובר לקרקע:

ת"ק - שמין את הנזק אגב הקרקע בשיעור בית סאה (50 על 50 אמה) כמה היא שוה לפני ואחרי הנזק, וחייב בהפרש. (קולא למזיק) **ר"ש** - בפירות גמורים אפי' שהם עדיין מחוברים לקרקע, שמין את הנזק כפי שווים כאילו הם תלושים.

53 **שלח אש ביד אחר והזיקה, מה הדין ומדוע?**

ביד חש"ו - פטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים. (דוקא בגחלת שהם ליבוה, אבל שלהבת חייב המשלח אף בדיני אדם.) **ביד פקח** - השליח חייב, שאין שלוח לדבר עבירה.

54 **שותפין למעשה הבערת אש, מי חייב בנזקה? הבא דוגמא:**

אחד הביא אש וחברו הביא עצים או ההיפך - האחרון חייב. בא אחר וליבה את האש - הוא חייב.

ליבתה רוח (שאניה מצויה) את האש - כולן פטורין.

חייב בנזקי אש, אפי' אכלה עצים, אבנים או עפר, שנאמר 'כִּי תֵצֵא אֵשׁ וּמִצָּאָה קִצִּים וְנֶאֱכַל גִּדִּישׁ אוֹ הַקֶּמֶה אוֹ הַשִּׁדָּה שֶׁלֹּם יִשְׁלֹם...'.¹

55 **מהו המרחק לאחריות המבעיר על התפשטות האש?**

עברה גדר גבוהה ד' אמות או דרך הרבים (ברוחב ט"ז אמה) או נהר (רחב ח' אמה) - פטור, (שאין הדבר מצוי והוי אונס). המדליק בתוך שלו עד כמה תעבור הדליקה:

ראב"ע - רואין אותו כאילו הוא באמצע בית כור (רע"ד על רע"ד אמה).

רבי אליעזר - ט"ז אמה (לכל צד) כדרך רה"ר.

ר"ע - נ' אמה (לכל צד).

ר"ש - 'שֶׁלֶם יִשְׁלֹם הַמִּבְעֵר אֶת הַבִּעֻרָה', הכל לפי הדליקה.

56 **אש ששרפה גדיש או בית שהיו בתוכו כלים, מה דין המבעיר?**

אש ששרפה גדיש שהיו **טמונים** בו כלים:

ר' יהודה - חייב גם על הכלים.

חכמים - אין חייב על טמון, ומשלם דמי הגדיש כאילו כולו חיטין או שעורין.

שרפה בית (בירה) - לכו"ע משלם כל מה שבתוכו, שדרך בני אדם להניח בביתם מיני חפצים שונים.

57 **אש ששרפה גדיש, גדי ועבד כנעני של חברו, מה דין המבעיר?**

אש ששרפה גדיש וגדי כפות ועבד כנעני שעמד סמוך לגדיש - חייב המבעיר לשלם דמי הגדיש והגדי ופטור על העבד כיון שיכל לברוח.

שרפה גדיש וגדי שעמד סמוך לגדיש ועבד כנעני שהיה **כפות** בסמיכות לגדיש - פטור המבעיר מלשלם דמי הגדיש והגדי, כיון שאדם ההורג עבד

כנעני (שחייב במצוות כאשה) במזיד חייב מיתה, והעובר עבירה שחייבין עליה מיתה ב"ד ובאותו המעשה נתחייב ממון לחברו, פטור מלשלם אותו הממון. ('יקים ליה בדבריה מיניה')

58 **פשתן על גבי גמל שהוצת בנר של חברו ונשרף ושרף ממון חברו, מה הדין?**

גמל טעון פשתן שנכנס פשתנו לרשות חברו שהיה דלוק בה נר וניזוק חברו והגמל - בעל הגמל חייב בנזקי חברו וחברו פטור מנזקיו.

אבל אם הניח חברו את האש ברה"ר - בעל הגמל פטור מנזקי חברו וחברו חייב בנזקיו.

ר' יהודה - בנר חנוכה פטור בעל הנר מנזקי הגמל והפשתן, כיון שהניח נרו ברה"ר ע"פ תקנת חכמים.

פרק ז - מרובה

59 **מה ההבדל בין גניבה לגזילה, בהגדרה ובדין?**

גניבה: לוקח ממון חברו שלא ברשות **בסת** - חייב כפל, שנאמר '...וְגָנַב מִבֵּית הָאִישׁ אִם יִמָּצֵא הַגָּנֵב יִשְׁלֹם שְׁנָיִם'.

גזילה: לוקח ממון חברו שלא ברשות **בחזקה ובגלוי** - חייב קרן בלבד, שנאמר 'וְהָשִׁיב אֶת הַגְּזֻלָּה אֲשֶׁר גָּזַל'.

[**ב"ק עט:** - שאלו תלמידיו את רבן יוחנן בן זכאי: מפני מה החמירה תורה בגנב יותר מגזול? אמר להן - זה השוה כבוד עבד לכבוד קונו, וזה לא השוה כבוד עבד לכבוד קונו, כביכול עשה עין של מטה (=מעלה) כאילו אינה רואה ואוזן של מטה (=מעלה) כאילו אינה שומעת].

60 **גנב אימתי מתחייב בכפל ומתי בתשלומי ארבעה וחמשה?**

גנב מתחייב כפל על גניבת מטלטלין (בע"ח או שאר מטלטלין).
אך אינו מתחייב תשלומי ד' וה' אם טבח או מכר, אלא על שור (תשלומי ה') או שה (תשלומי ד') בלבד.
[ב"ק עט: -

רבי מאיר - בא וראה כמה גדול כח של מלאכה: שור שביטלו ממלאכתו - חמשה, שה שלא ביטלו ממלאכתו - ארבעה.
רבן יוחנן בן זכאי - בא וראה כמה גדול כבוד הבריות: שור שהלך ברגליו - חמשה, שה שהרכיבו על כתיפו - ארבעה.]

א 61 **הגונב מגנב האם חייב בתשלומי כפל וד' והז' מנין?**
הגונב מגנב או שטבח ומכר מרשותו של הגנב - פטור מתשלומי כפל וד' והז', שנאמר 'וְגִנֵּב מִכֶּתֶל הָאִישׁ...' ולא מבית הגנב.

ב 62 **יש עדים שגנב ועדים אחרים שטבח או מכר, מה דינו? מה החידוש?**
ב' עדים שגנב וב' עדים - אפי' אחרים - שטבח או מכר, חייב לשלם כפל וד' והז'.
בתורה נאמר 'עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים... יָקוּם דֹּבָר', ולמדו חז"ל 'דבר' ולא חצי דבר ומכאן שעדות חלקית אינה מצטרפת לעדות חלקית אחרת לחייב ממון או נפשות.
אע"פ שמעשה טביחה או מכירה ללא עדות הראשונים על הגניבה אינה מחייבת אותו, כיון שיכול להיות שהוא מכר או טבח את שלו, חידשה משנתנו שאין עדות האחרונים נחשבת לחצי דבר כיון שעדי הגניבה אין צריכים לעדי הטביחה ומכירה.

ב,ד,ה 63 **גנב שטבח או מכר, באלו מקרים חייב בתשלומי ד' וה' ובאלו מקרים פטור, ומדוע?**
א. מכר בשבת או לע"ז או טבח ביוה"כ (כגון שלא התרו בו, שפטור ממלקות) - חייב, טבח בשבת או לע"ז - פטור (כיון שעבר על איסור מיתת ב"ד, 'קים ליה בדבריה מנייה').
ב. גנב משל אביו: טבח או מכר ואח"כ מת אביו - חייב (לאחיו), מת אביו ואח"כ טבח או מכר - פטור (כיון שבמות האב ירש הגנב חלק בבהמה, ושותף שגנב וטבח או מכר פטור).
ג. טבח ואח"כ הקדיש - חייב, הקדיש ואח"כ טבח או מכר - פטור (כיון שבשעה שטבח ומכר כבר יצא מרשות הבעלים).
ד. טבח ונמצא טרפה או ששחט חולין בעזרה: **ת"ק** - חייב, **ר"ש** - פטור (שחיטה שאינה ראויה לאו שמה שחיטה).
ה. **ר"ש** - גנב קדשים של אחר וטבח או מכר: קדשים שחייב (הבעלים) באחריותם - חייב (דבר הגורם לממון כממון דמי), קדשים שאין חייב באחריותם - פטור.
ו. גנב ומכר חוץ מאחד ממאה שבו או שהיתה לו בו שותפות או שטבח ונתנבלה - פטור.
ז. גנב וטבח או מכר ברשות הבעלים (כגון שלא עשה מעשה קנין) - פטור (מכפל וד' וה' כיון שלא קנאה), גנב חוץ מרשותו ו/או טבח ומכר חוץ מרשותם - חייב.

א 64 **עדים על גניבה או על טביחה או מכירה שהזמנו אחד העדים או שניהם, מה הדין? נמקו?**
עדי גניבה וטביחה ומכירה שהזמנו:
א. העידו על גניבה וטביחה ומכירה והזמנו - חייבין ד' והז'.
ב. כת א' על גניבה וכת ב' על טביחה ומכירה והזמנו - כת א' חייבין כפל וכת ב' חייבין תשלומי ב' וג'.
ג. כנ"ל והזמנו כת ב' - כת ב' חייבת תשלומי ב' וג'. [כנ"ל והזמנו כת א' - כת א' חייבת תשלומי כפל וכת ב' פטורה].
ד. כנ"ל והזמנו א' העדים מכת ב' - בטלה עדות כת ב' והגנב וכת ב' פטורין מתשלומי ב' וג'.
ה. כנ"ל והזמנו א' העדים מכת א' - בטלה כל העדות (שאין משמעות לעדות על טביחה ומכירה אם לא קדמה לה עדות כשרה על גניבה) וה"גנב" וכל העדים פטורין מכל תשלום.

ז 65 **אלו בעלי חיים אסור חכמים לגדל והיכן מדוע?**
בהמה זקה (צאן): אין מגדלין בא"י (משום ישוב א"י שהצאן מפסיד את הזרעים) אבל מגדלין בסוריא (ארצות ארם שכבש דוד המלך) ובמדברות שבא"י.
תרנגולים: אין מגדלין בירושלים מפני הקדשים (שמנקרים באשפה שמצוים שם שרצים המטמאים), ולא כהנים בכל א"י מפני הטהרות.
חזירים: אין מגדלין בכל מקום (חכמים גזרו משום המעשה שצרו מלכי בית חשמונאי זה על זה - ב"ק פב:).
כלב (הרגיל לנשוד): אסור אא"כ הוא קשור בשלשלת.
יונים: אין פורסין להם נישבים (מצודות) אא"כ הוא רחוק ל' ריס (כ - 4 ק"מ) מן הישוב.

פרק ח - החובל

א 66 **החובל בחברו באלו תשלומין הוא מתחייב וכיצד אומדין אותם?**
החובל בחברו חייב בה' דברים:
א. נזק - רואין אותו כאילו הוא עבד נמכר בשוק ושמיין כמה היה שווה לפני שחבל בו וכמה הוא שווה עכשיו, ומשלם את ההפרש.
ב. צער - כוואו בשפוד או במסמר (מלובן) או הכהו על צפורנו מקום שאינו עושה חבורה, אומדין כמה אדם כיוצא בזה (לפי אופיו ובריאותו) רוצה ליטול להיות מצטער כך.
ג. רפוי - חייב לרפאותו. עלו בו צמחים: מחמת המכה - חייב, שלא מחמת המכה - פטור. חייתה המכה ונסתרה חייתה ונסתרה - חייב לרפאותו. חייתה כל צרכה - אינו חייב לרפאותו.
ד. שְׁבִיט - רואין אותו כאילו מלאכתו שומר קשואין ומשלם לו דמי בטלה ממלאכה קלה זו. אבל לא משלם לו כשכר בטלה ממלאכתו הקבועה, שכבר נתן לו דמי נזקו. (תוס' - בעל מקצוע, משלם לו לפי בטלתו מהמקצוע שלו).
ה. בושות - הכל לפי המבייש (ככל שהוא מכובד יותר בושותו פחותה - רמב"ם) והמתבייש (ככל שהוא מכובד יותר בושותו מרובה).

א 67 **באלו מקרים מתחייב בתשלום בושת ובאלו לא?**
א. בייש ערום או סומא או ישן - חייב.
ב. ישן שבייש - פטור, כיון שלא התכוון.
ג. פגע בחברו שלא בכוונה, כגון שנפל מגג ובייש - פטור מבושת שנאמר 'וְהִחֲזִיקָה בְּמַבְשֵׁיו' עד שיהא מתכוין (ב"ק כז. - די בכוונה להזיק אפי' לא התכוון לבייש).

ה,ה 68 **הכה אביו או אמו, או הכה חברו בשבת או ביוה"כ, מה דינו ומדוע?**
א. היכה אביו או אמו: לא עשה בהן חבורה - חייב, עשה בהן חבורה - פטור (כיון שעבר עבירה שחייבין עליה מיתת ב"ד, 'קים ליה בדבריה מנייה').
ב. חבל בחבירו (ועשה בו חבורה): ביוה"כ - חייב, בשבת - פטור (כנ"ל).

ט-א 69 **חבל בעבד עברי או כנעני, מה הדין?**
חבל בעבד עברי: של אחר - חייב בכולן, שלו - חייב בכולן חוץ משבת.
חבל בעבד כנעני:
של אחר: **ת"ק** - חייב בכולן (ומשלם לבעלים), **ר' יהודה** - חייב בכל חוץ מבושת.
שלו: פטור.

ד 70 **על מי נאמר "פגיעתן רעה", ומדוע?**
א. חש"י - החובל בהן חייב, הם שחבלו באחרים פטורין כיון שאינם בני דעת.
ב. עבד כנעני ואשה - החובל בהן חייב, הם שחבלו באחרים פטורין (כי אין להם מה לשלם ש'מה שקנה עבד קנה רבו' ונכסי אשה משועבדים

71	פגע בחברו בלא שעשה בו חבורה, האם חייב בתשלומין? פרט: א. תקע לחבירו (באוזנו): ת"ק - סלע (4 זוזים), ר' יהודה משום רבי יוסי הגלילי - מנה (100 זוזים). ב. סטר לחברו (על הלחי) - 200 זוז, סטרו באחורי ידו - 400 זוז. ג. צרם באזנו, תלש בשערו, רק בו, העביר טליתו ממנו, פרע ראש האשה בשוק - 400 זוז. ד. ת"ק - זה הכלל: הכל לפי כבודו - כל הסכומים הנ"ל לאדם מכובד ביותר, אבל לאדם פחות מכובד הכל לפי ראות עיני הדיינים. ר"ע - אפי' עניים שבישראל רואין אותם כאילו הם בני חורין שירדו מנכסיהם - הסכומים הנ"ל הם לכל אדם מישראל.	1
72	האם רשאי אדם להזיק את ממון או לחבול בעצמו? מנין? אין אדם רשאי לחבול בעצמו (מנזיר שציער עצמו מן היין ונקרא חוטא), ולא לקצוץ נטיעותיו (משום 'בל תשחית').	1
73	הפוגע בחברו - מלבד תשלומין חייב גם לפייסו, מנין? מאברהם אבינו ואבימלך למדים: א. החובל או פוגע בחברו אין נמחל לו עד שיבקש ממנו מחילה, שנאמר 'וַתֵּתֶה הַשֵּׁב אֶשֶׁת הָאִישׁ כִּי נָבִיא הוּא וַיִּתְּפֹלל בַּעֲדָךְ'. ב. המוחל לא יהא אכזרי אלא ימחל, שנאמר 'וַיִּתְּפֹלל אֲבָרָהָם...!'. 74	2
74	המזיק ממון חברו או חובל בו ע"פ בקשתו או בקשת אדם אחר, מה דינו? חבל בחברו (סימא עינו, קטע ידו, שבר רגלו) ע"פ בקשתו: אפי' אמר לו 'ע"מ לפטור' - חייב. הזיק ממון חברו (קרע כסותו, שבר כדו) ע"פ בקשתו: אמר לו 'ע"מ לפטור' - פטור, לא אמר לו - חייב. חבל או הזיק ממון חברו ע"פ בקשת אדם אחר: אפי' אמר לו 'ע"מ לפטור' - חייב, שאין שליח לדבר עבירה.	2
פרק ט - הגזל עצים		
75	מהן דוגמאות המשנה לכלל: "כל הגזלנים משלמין כשעת הגזילה"? מה החידוש בכל דוגמא? מהן היוצאין מן הכלל? גזילה שהיא בעין (שלא נשתנתה) חייב להשיבה לבעליה כמות שהיא, שנאמר 'וְהָשִׁיב אֶת הַגָּזְלָה אֲשֶׁר גָּזַל'. נשתנתה, משלם כשעת הגזילה : א. עצים ועשאן כלים, צמר ועשאן בגדים - משלם דמיהם כשעת הגזלה, משום שקנאם בשינוי מעשה. ב. פרה מעוברת וילדה, רחל טעונה וגזזה - משיב את הפרה או הרחל ומוסיף דמי הולד והצמר כשוים קודם הלידה והגזזה. ג. פרה ונתעברה אצלו (אפי' ילדה), רחל ונטענה אצלו (אפי' גזזה) - משלם דמי פרה ורחל קודם שנתעברה ונטענה. ד. בהמה והזקינה (וירד ערכה) - משלם דמיה קודם שהזקינה. ה. עבדים והזקינה: ת"ק - כשעת הגזלה, ר"מ - אומר לו 'הרי שלך לפניך', שדינם כקרקע שאינה נגזלת (י,ה). ו. מטבע ונסדק, פירות והרקיבו, יין והחמיץ - משלם דמיהם כשעת הגזלה, כיון שהשתנו בגופם. ז. מטבע ונפסל, תרומה ונטמאת, חמץ ועבר עליו הפסח, בהמה ונעבדה בה עבירה או נפסלה מע"ג המזבח או שיוצאת ליסקל - אומר לו 'הרי שלך לפניך', כיון שלא השתנו בגופם.	א-ב
76	אומן שקלקל מה דינו? פרט והבא דוגמאות. אומן שקלקל חייב : א. נתן לחרש (נגר) שידה תיבה ומגדל לתקן, וקלקל - חייב. ב. נתן לבנאי לסתור כותל ושבר את האבנים או שהזיק אחרים תוך כדי עבודתו - חייב. סתר מצד זה ונפל מצד אחר - פטור (שהוא אונס), ואם מחמת המכה (שהכה חזק מדי וכיו"ב) - חייב, שאדם מועד לעולם. נתן צמר לצבע: ג. הקדיחתו יורה (נשרף) - חייב בדמי צמרו. ד. צבעו כא(נ)ור (בצבע גרוע וכיו"ב) - זכאי לקבל מהמזמין את הוצאותיו או את השבח שהשיב את הצמר (או את שכרו שסיכם עמו), הפחות מביניהם. ה. צבעו בצבע אחר ממה שנתבקש: ר"מ - חייב בדמי צמרו (אא"כ המזמין מעוניין לקבל את הצמר הצבוע כמות שהוא ולשלם שכרו), ר' יהודה - כדין צבעו כעור, ש'כל המשנה ידו על התחתונה'.	ד-ג
77	כיצד על גזלן שנשבע לשקר לקיים מצוות 'וְהָשִׁיב אֶת הַגָּזְלָה אֲשֶׁר גָּזַל'? כפר בחוב ממוני שהיה חייב לחברו, כגון: פקדון, מלוה ('תְּשׁוּמָת דָּ'), גזילה, שכר שכיר ('עֶשֶׂק אֶת עַמִּיתוֹ'), אבידה שמצא, ו נשבע לשקר - חייב בתשלום קרן בתוספת חומש ('מלברי' = מבחוץ) ומביא קרבן אשם (גזילות) לכפרה. - נותר לו חוב מהקרבן בגובה שוה פרוטה או יותר (כגון ששילם היתרה או שמחל לו הנגזל) - חייב להשיב לנגזל עצמו אפי' הוא במדינה אחרת (רמב"ם - דוקא כשנשבע), אבל לא יכול להשיבה לבנו או לשליח אלא לשליח ב"ד (ומתכפר לו, וזו תקנת חכמים מפני 'תקנת השבים'). - לא נותר לו חוב מהקרבן בגובה שוה פרוטה - אין צריך לילך אחריו. - השיב לו את הקרבן ונשבע שוב לשקר על החומש - נעשה כאילו גזל מידו החומש, וחייב לשלמו ולהוסיף עליו חומש (שנאמר 'וְחִמְשָׁתָיו יִסָּף עָלָיו'), וכן הלאה עד שיתמעט הקרבן משוה פרוטה. - מת הנגזל - יחזיר ליוורשיו.	ה-ז
78	שומר שנשבע לשקר, מה דינו? שומר הטוען שהפקדון אבד מידו באופן שפטרו מלשלם (כגון ש"ח שטען שהפקדון אבד או נגנב) - חייב שבעות השומרים . נשבע לשקר (והסתבר שהוא גנב או אכלו): הודה - חייב קרן וחומש ואשם (גזילות). עדים מעידים שנשבע לשקר - פטור מחומש ואשם: נשבע שאבד מידו - חייב קרן, נשבע שנגנב מידו - חייב כפל.	ח-ז
79	גזל את אביו ונשבע לשקר, מה דינו? גזל את אביו ונשבע לשקר ומת האב - חייב קרן וחומש ליורשי האב האחרים (בנים או אחים) ואשם, ואינו נוטל חלקו בירושה שאין לו כפרה עד שיוציא הגזילה מתחת ידו. אם אינו רוצה להפסיד חלקו בירושה, לוה מאחרים ובעלי החוב באים ונפרעים את חובם מהיורשים האחרים, שחכמים הקלו שיזכה כך בחלקו דרך הערמה.	ט
80	באר: "האומר לבנו קונם אי אתה נהנה משלי"... מה דינו? באיזה הקשר הופיע דין זה במסכת? הדיר את בנו מנכסיו ('קונם אי אתה נהנה משלי' = כל שהוא שלי אסור עליך בהנאה כקרבן) ומת האב - הבן זכאי לחלקו בירושה, כיון שהדירו דוקא בחייו. הדירו אף לאחר מותו ('קונם... בחיי ובמותי') ומת האב - הבן זוכה בחלק בירושה, אבל אסור לו להנות ממנו. ולכן צריך ליתנה לשאר היורשים במתנה. אינו רוצה ליתנה, לוה מאחרים ובעלי החוב באים ונפרעים חובם מהירושה, ואינו עובר בכך על הנדר (ע"פ נדרים ד,ב).	י
81	מהו 'גזל הגר' ומה דינו? גר שמת בלא יורשים, כל הקודם זוכה בנכסיו.	יא-יב

גזל מגר ונשבע לשקר ומת הגר בלא יורשים - משלם קרן וחומש לכהנים ומביא אשם. העלה הקרן והחומש לירושלים ליתנו לכהנים ומת בדרך - לא זכו בו הכהנים וינתן ליורשיו של הגזלן (והאשם ירעה עד שיסתאב). כנ"ל והספיק ליתנו למשמר הכהנים שבמקדש ומת קודם שמסר לידם את האשם להקריבו - אין מחזירין הגזילה ליורשי הגזלן. הביא קרבן אשם קודם שהשיב את הגזילה (לנגזל או לכהנים בגזל הגר) - לא יצא ידי חובה. תשלום החומש אינו מעכב.

פרק י - הגזל ומאכיל

משנה

- א** 82 **גזל ומת, האם בניו חייבין להשיב גזילת אביהם? פרט:**
גזל והוריש לבניו (ואכלוהו בחייו או אחר מותו) - פטורין, כיון שהם לא גזלוהו. (אם הגזילה בעין - חייבין להחזיר).
הוריש להם קרקעות (ידבר שיש בו אחריות) - חייבין לשלם דמי הגזילה מהקרקעות שירשו, כיון שנשתעבדו לחוב אביהם מחיי האב.
- א,ט** 83 **האם מותר להנות מאנשים החשודים על הגזל? הבא את הדוגמאות המופיעות במשנה ונמק.**
אסור, כיון שיש חשש שיהנה מממון גזול:
משנה א: אין פורטין כסף ממוכסין או גבאין ואין נוטלין מהם צדקה מכלים שהם מניחים בהם את מה שהם גובים (תיבה וכיס המיוחדים לכך), אבל מותר ליטול מהם מתוך ביתם או בשוק שחזקתו שהוא של היתר.
משנה ט: אין לוקחין צמר וחלב וגדיים מרועים, ולא עצים ופירות משומרי פירות, מחשש שגנבום. אבל לוקחין כלי צמר ביהודה וכלי פשתן בגליל ועגלים בשרון מאשה, כי סומכין שהיא עושה כן מדעת בעלה. כמו כן לוקחין ביצים ותרנגולים בכל מקום. וכולן שאמרו 'להטמין' - אסור מחשש שהוא גזול.
- ב** 84 **גזלן שהשיב לנגזל ממון שיש חשש שהוא בעצמו גזול, האם מותר לקבלו בתמורה לגזילתו?**
מוכס שגזל ממנו את חמורו והשיב לו חמור אחר (וכן לסטים שגזלו את כסותו והשיבו לו כסות אחרת) - רשאי לקבלם בחובו, מפני שבעליהם מתיאשין מהן.
- ב** 85 **המציל ממון חברו שקרוב לו דאי שהיה אובד ללא הצלתו, האם יכול לזכות בו? מהן הדוגמאות במשנה לדין זה?**
הציל ממון חברו מנהר, גייס, לסטים וכיו"ב: נתיאשו הבעלים - הרי אלו שלו.
נחיל של דבורים שיצא מכוורת חברו: נתיאשו הבעלים - הרי אלו שלו. (אבל אם לא נתיאשו אסור, אע"פ שאין בהם קנין אלא מדרבנן.)
- ב** 86 **"אשה או קטן נאמנים לומר 'מכאן יצא נחיל דבורים זה', מה החידוש ומה הטעם לדין זה?**
ר' יוחנן בן ברוקה - אשה וקטן נאמנים להעיד 'מכאן יצא נחיל זה' (אע"פ שהם פסולים לעדות, כיון שקנין נחיל דבורים הוא רק מדרבנן הקלו חכמים), ועל סמך עדותן רשאי בעל הנחיל להכנס לשדה חברו להצילו, אבל חייב אם הזיק.
ת"ק - לא יקוץ ענף מעץ חברו שישבו עליו הדבורים אפי' ע"מ ליתן את דמיו.
רבי ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה - מותר וחייב לשלם.
- ג** 87 **זיהה את ממון ביד אחר וטוען שנגזל מידו, מה הדין?**
זיהה כלים וספרים השייכים לו ביד אחר (והביא עדים על כך), ויצאה שמועה בעיר שגנבו מביתו (והמחזיק טוען שקנה אותם לא מבעליהם) והוא אינו עשוי למכור כליו - זכאי הבעלים ליטלם מיד המחזיק, ומשלם לו כמה ששילם עליהם לאחר שישבע על כך (מפני תקנת השוק).
אם לא יצאה שמועה שגנבו מביתו, אפי' יש עדים שהכלים הנ"ל היו שייכים לו - אינו נאמן לומר שגנבו מידו שאולי הוא מכרם למישהו והוא מכרם למחזיק.
- ד** 88 **המציל ממון חברו תוך שהוא מפסיד ממון עצמו, מה הדין? נמק:**
נסדק כד של דבש השייך לאחד, ובא חברו עם חבית יין ושפך את יינו כדי להציל דבש חברו (וכגון שאם לא היה מציל, לא היה נשפך כל הדבש מיד):
לא התנה - הפסיד את יינו ואינו זכאי לקבל אלא את שכר הכלי והטרחה שלו.
התנה (לאציל את שלך ואתה נותן לי דמי שלי) - חייב ליתן לו דמי יינו.
וכן אם שטף נהר חמורו וחמור חברו (שלו שווה מנה ושל חברו שווה מאתים) והניח את שלו כדי להציל את של חברו.
- ה** 89 **גזל קרקע ואבדה מידו, שנטלוה מסיקין או שטפה נהר, מה דינו?**
גזל שדה חברו - קרקע אינה נגזלת, ולכן:
נטלוה מסיקין (אנשים בכוח המלכות): מכת מדינה (שנטלו כל שדות העיר) - אומר לו 'הרי שלך לפניך'.
שטפה נהר - אומר לו 'הרי שלך לפניך'.
- ו** 90 **האם גזלן יכול להשיב גזלתו שלא במקום ישוב? ומה הדין בהלואה ופקדון? נמק:**
נתחייב לחברו ממון (גזילה, הלואה או פקדון) בישוב - חייב להחזיר לו בישוב ולא במדבר בניגוד לרצונו.
קיבל מידו ברשות (הלואה או פקדון) והתנה עמו 'ע"מ לצאת במדבר' - יכול להחזיר לו גם במדבר.
- ז** 91 **המודה לחברו שגזלו אבל מסופק אם השיב לו את הגזילה או שמסופק אם בכלל גזלו, מה דינו? ומה הדין בכגון זה בהלואה ופקדון? נמק:**
המודה לחברו שחייב לו ממון (גזילה, הלואה, פקדון) אבל טוען שאינו יודע אם החזיר לו - חייב לשלם מחמת הספק (וכגון שהתובע טוען בודאות שחייב לו, ש'אין ספק מוציא מידי ודאי').
אם הוא מסופק אם בכלל נתחייב לו ('איני יודע אם גזלתיך וכדו') - פטור, כיון שהמוציא מחברו עליו הראיה. (לצאת ידי שמים - חייב.)
- ח** 92 **גנב ממון חברו והשיב הגניבה שלא מדעת הבעלים ואבד, מה הדין? פרט המקרים השונים!**
גנב טלה מעדרו של חברו והחזירו לעדר, ומת או גנב הטלה:
ידעו הבעלים בגניבה ולא בהחזרה - חייב באחריותו.
לא ידעו הבעלים לא בגניבה ולא בהחזרה ומנו את העדר ונמצא שלם - פטור.
- י** 93 **אומן שקיבל חומר גלם כדי לעבדו, האם זכאי ליטול את השאריות לעצמו ומדוע?**
מוכין (נימין של צמר) שהכובס מוציא - הרי אלו שלו, ושהסורק מוציא - של בעל הבית, כיון שהן מרובים.
הכובס כשנוטל שלשה חוטין שבשפת הבגד - הן שלו, יתר מכן - של בעל הבית. ואם הם שחור ע"ג בגד לבן - נוטל את הכל והן שלו.
חייט ששייר מחוט של בעה"ב כדי לתפור בו או מטלית שהיא ג' על ג' אצבעות - הרי אלו של בעל הבית.
נסורת שהחרש (נגר) מוציא במעצד - הרי אלו שלו, ובכשיל - של בעל הבית. היה עובד בביתו של בעה"ב - הכל של בעל הבית.